

Europejski Rok **Aktywności Osób Starszych**
i **Solidarności Międzypokoleniowej** 2012

Wkład UE w propagowanie
aktywnego starzenia się
i **solidarności** między
pokoleniami

Finansowanie

Komisja
Europejska

Komisja Europejska, ani żadna osoba działająca w imieniu Komisji, nie odpowiada za sposób wykorzystania informacji zawartych w niniejszej publikacji.

Dyrekcja Generalna ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego

Dział D3

Pierwsza wersja opracowana w czerwcu 2012 r.

© Zdjęcie na okładce: Getty Image

Używanie i kopiowanie zdjęć nieobjętych prawami autorskimi Unii Europejskiej jest możliwe po uzyskaniu zgody bezpośrednio od właścicieli tych praw.

Europe Direct to serwis, który pomoże
Państwu znaleźć odpowiedzi na
pytania dotyczące Unii Europejskiej.

Numer bezpłatnej infolinii*:
00 800 6 7 8 9 10 11

* Niektórzy operatorzy telefonii komórkowej nie udostępniają połączeń z numerami 00 800 lub pobierają za nie opłaty.

Wiecej informacji o Unii Europejskiej można znaleźć w portalu Europa (<http://europa.eu>).

Dane katalogowe oraz streszczenie znajdują się na końcu niniejszej publikacji.

Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2012

ISBN 978-92-79-25134-4

doi:10.2767/68641

© Unia Europejska, 2012

Powielanie materiałów dozwolone pod warunkiem podania źródła.

Printed in Belgium

WYDRUKOWANO NA PAPIERZE BIELONYM BEZ CHLORU PIERWIASTKOWEGO (ECF)

Słowo wstępne

Często zapominamy, że starzenie się społeczeństwa stanowi wielkie osiągnięcie cywilizacyjne i jest możliwe dzięki zdrowszym warunkom życia i coraz lepszej opiece medycznej. Każdy ma też większą swobodę w decydowaniu, czy i kiedy chce mieć dzieci.

Nie da się jednak zaprzeczyć, że szybkie starzenie się ludności Europy w połączeniu z przechodzeniem na emeryturę pokolenia wyżu demograficznego będzie stanowić poważny problem najbliższych kilkudziesięciu lat. Powszechna jest obawa, że życie w coraz starszych społeczeństwach będzie trudniejsze i nie da się uniknąć napięć, a nawet jawnych konfliktów między pokoleniami.

Celem Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej 2012 jest właśnie uprzedzenie tego rodzaju negatywnych zjawisk. Kluczową kwestią jest wspomaganie aktywnego starzenia się we wszystkich dziedzinach życia – od aktywności zawodowej, społecznej i rodzinnej po zapewnienie zdrowia i samodzielności. Pozwoli to stworzyć fundament solidarności międzypokoleniowej w nadchodzących latach. Dzięki temu, starzejąc się, będziemy utrzymywać kontrolę nad własnym życiem, bez konieczności polegania na młodszych pokoleniach.

Aktywne starzenie się zaczyna się w miejscu pracy. Niedawne badania Eurobarometru pokazały, że jedna trzecia Europejczyków chce zachować aktywność zawodową po osiągnięciu ustawowego wieku emerytalnego, choć niekoniecznie w pełnym wymiarze godzin. Obecnie niewielu Europejczyków ma jednak taką możliwość.

Rosnąca długość życia wymaga od nas zmiany nastawienia do starości przez przesuwanie granicy między młodością a starością oraz pełniejsze docenianie przydatności wsparcia i doświadczenia osób starszych we wszystkich dziedzinach życia. Aktywne starzenie się oznacza też zapewnienie niedomagającym starszym osobom godnego życia, aby problemy zdrowotne nie oznaczały automatycznie wykluczenia społecznego i uzależnienia od pomocy innych.

Skala wyzwania jest ogromna, a sprostanie mu będzie wymagać udziału administracji rządowej, przedsiębiorstw, związków zawodowych i całego społeczeństwa. Instrumenty polityki są przede wszystkim w rękach ustawodawców w państwach członkowskich. Istotną rolę do odegrania ma też jednak Unia Europejska, której zadaniem jest wspomaganie inicjatyw państw członkowskich i wszystkich uczestników procesu poprzez własne instrumenty polityki.

Ten rok europejski to dla nas wszystkich okazja do zastanowienia się, jak możemy urzeczywistnić ideę aktywnego starzenia się i zaangażować się w nowe inicjatywy w nadchodzących latach. Niniejsza broszura przedstawia wkład UE w ideę aktywnego starzenia się i pokazuje, że UE jest pod tym względem solidnym partnerem.

Mam nadzieję, że ta broszura przyczyni się do umocnienia woli współpracy na poziomie europejskim i zainspiruje wszystkie państwa członkowskie do promowania aktywnego starzenia się. Budując solidarność międzypokoleniową, sprostamy problemom starzejącego się społeczeństwa.

László ANDOR

Komisarz ds. zatrudnienia, spraw społecznych i włączenia społecznego

Spis treści

Słowo wstępne	1
Wstęp	3
1. Aktywne starzenie się a fundamentalne cele i wartości UE	5
2. Prawodawstwo UE wspomagające aktywne starzenie się	6
<i>Przeciwdziałanie dyskryminacji</i>	6
<i>Przepisy zapewniające równość płci</i>	6
<i>Bezpieczeństwo i higiena pracy</i>	7
<i>Zabezpieczenie społeczne i swoboda przemieszczania się</i>	7
3. Wsparcie strategii aktywnego starzenia się przez europejskie fundusze strukturalne i Fundusz Spójności	8
<i>Europejski Fundusz Społeczny (EFS)</i>	8
<i>Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR)</i>	8
<i>Fundusz Spójności</i>	9
<i>Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)</i>	9
4. Badania i innowacje.....	10
<i>Siódmy program ramowy w zakresie badań i rozwoju technologicznego (7PR)</i>	10
<i>Wsparcie na rzecz badań i innowacji w polityce spójności</i>	10
<i>Program ramowy na rzecz konkurencyjności i innowacji (CIP)</i>	10
<i>Wspólne programy badawcze</i>	11
<i>Europejskie partnerstwo na rzecz innowacji sprzyjającej aktywnemu starzeniu się w dobrym zdrowiu</i>	11
5. Wsparcie UE dla ustawodawców krajowych: skoordynowane strategie i wzajemne uczenie się	13
<i>Zrozumieć zmiany demograficzne</i>	13
<i>Europejska strategia zatrudnienia</i>	13
<i>Otwarta metoda koordynacji w odniesieniu do integracji społecznej i opieki socjalnej</i>	14
<i>Rzucić wyzwanie dyskryminacji ze względu na wiek</i>	16
<i>Równe szanse dla niepełnosprawnych</i>	16
<i>Strategia na rzecz równości płci</i>	16
<i>Innowacja społeczna</i>	17
<i>Program UE na rzecz zatrudnienia i solidarności społecznej (Progress)</i>	17
<i>Priorytety zdrowia publicznego, promowanie aktywności fizycznej i finansowanie</i>	17
<i>Promowanie dostępności i mobilności</i>	
<i>Technologie informacyjno-komunikacyjne dla aktywnego starzenia się</i>	18
<i>Zachęcanie do uczenia się przez całe życie</i>	18
<i>Wnioski</i>	19

Wstęp

Celem Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej 2012 jest zmotywowanie zainteresowanych stron na wszystkich poziomach do wyznaczenia ambitnych celów i podjęcia działań, które pozwolą naszym społeczeństwom radzić sobie z kwestią starzejącej się populacji przez propagowanie udziału osób starszych w życiu społecznym i zwiększanie ich samodzielności.

Wybór 2012 r. nie jest przypadkowy – pokolenie powojennego wyżu demograficznego właśnie teraz osiąga wiek emerytalny. Jesteśmy zatem w UE świadkami przemiany demograficznej o ogromnych konsekwencjach społecznych, gospodarczych, budżetowych i politycznych.

Szczególnie wyraźne są dwie tendencje. Po pierwsze, łączna liczba osób w wieku produkcyjnym (15–64 lat) spadnie w latach 2005–2030 o 20,8 mln w miarę przechodzenia na emeryturę pokolenia wyżu demograficznego. Niesie to drastyczne konsekwencje dla przyszłości rynku pracy i wzrostu gospodarczego w UE, jak również dla możliwości utrzymywania systemów ochrony socjalnej i opieki zdrowotnej, które stają w obliczu coraz większych rozbieżności między wydatkami a dochodami z podatków i składek.

Drugą kwestią jest szybki wzrost liczby osób w podeszłym wieku. Liczba osób 80-letnich i starszych wzrosnie w latach 2010–2030 aż o 57,1%⁽¹⁾. W skali Europy oznacza to o 12,6 mln więcej 80-latków i istotne konsekwencje dla sektora ochrony zdrowia i opieki socjalnej.

Aby sprostać wyzwaniu, jakie niosą zmiany demograficzne, należy przyjąć podejście pozytywne, zorientowane na wykorzystanie potencjału starszych grup wiekowych. Sedno takiej pozytywnej reakcji na zmiany demograficzne stanowi koncepcja aktywnego starzenia się, będąca kluczowym warunkiem zapewnienia solidarności międzypokoleniowej. Aktywne starzenie się ma trzy główne aspekty:

1. Stworzenie kobietom i mężczyznom warunków do dłuższej aktywności zawodowej – przezwyciężenie barier strukturalnych (w tym braku wsparcia dla karier nieformalnych) i zapewnienie odpowiedniej motywacji może pozwolić na utrzymanie wielu starszych osób na rynku pracy, co przyniesie korzyści systemowe i indywidualne.
2. Zachęcanie do czynnego udziału w życiu społeczeństwa przez stwarzanie środowisk pozwalających efektywnie wykorzystywać wkład osób starszych.
3. Stworzenie starszym kobietom i mężczyznom warunków do starzenia się w dobrym zdrowiu i samodzielności przez całościowe podejście do starości jako etapu życia oraz dostosowanie warunków mieszkaniowych i środowisk lokalnych w sposób pozwalający osobom starszym jak najdłużej mieszkać we własnych domach.

Aktywne starzenie się jest dla Europy jedyną możliwością sprostania wyzwaniom, jakie niosą zmiany demograficzne, oraz warunkiem koniecznym przyszłego dobrobytu i spójności społecznej całego kontynentu.

Strategia „Europa 2020” ma na celu zapewnienie inteligentnego, trwałego wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu, prowadzącego do zwiększania zatrudnienia, produktywności i spójności społecznej. W strategii sformułowano pięć konkretnych celów dla UE do 2020 r., w tym zatrudnienie na poziomie 75% osób w przedziale wiekowym 20–64 lat oraz zmniejszenie o co najmniej 20 mln liczby osób dotkniętych lub zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym⁽²⁾.

Aktywne starzenie się stanowi kluczowy element strategii „Europa 2020”, której sukces zależy w znacznej mierze od stworzenia osobom starszym warunków do wnoszenia wkładu w życie społeczeństwa, i to nie tylko na rynku pracy. Osoby starsze muszą mieć możliwość pozostania aktywnymi pracownikami, konsumentami, opiekunami, wolontariuszami i obywatelami.

Badanie Eurobarometru na temat aktywnego starzenia się

Według badania Eurobarometru z 2012 r. większość Europejczyków (60%) jest przeciwna podnoszeniu wieku emerytalnego. Najwięcej przeciwników jest w Rumunii (87%) oraz na Łotwie (86%) i Słowacji (83%). Jedynie w Danii (58%), Holandii (55%), Irlandii (53%), Zjednoczonym Królestwie (51%) i Austrii (49%) większość respondentów zgodziła się, że ustawowe podniesienie wieku emerytalnego jest potrzebne.

Nie oznacza to jednak, że Europejczycy nie są skłonni pracować w starszym wieku. 61% ankietowanych uważa, że każdy powinien mieć możliwość kontynuowania pracy po osiągnięciu ustawowego wieku emerytalnego, a 53% jest przeciwnych obowiązkowemu przechodzeniu na emeryturę.

Aktywne starzenie się stanowi podstawę solidarności międzypokoleniowej – celu całej UE sformułowanego w art. 3 traktatu lizbońskiego. Artykuł ten podkreśla, że osoby starsze mogą kontrolować własne życie i mieć czynny wkład w życie społeczeństwa, a jednocześnie w razie potrzeby uzyskiwać lepszą opiekę.

Celem Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej 2012 jest przypomnienie o dążeniu do wyznaczonych celów społecznych i ekonomicznych przez zwiększanie świadomości tych kluczowych kwestii, propagowanie zmiany nastawienia oraz zaangażowanie wszystkich warstw społeczeństwa, aby stwarzać osobom starszym lepsze możliwości utrzymania aktywności i pełnoprawnego uczestniczenia w życiu społecznym wraz z młodszymi pokoleniami.

Komisja Europejska ma nadzieję, że rok tematyczny zaowocuje nowymi działaniami i zobowiązaniami ze strony państw członkowskich, władz lokalnych i regionalnych oraz partnerów i organizacji społecznych, zmierzającymi do promowania aktywnego

⁽¹⁾ Scenariusz bazowy Eurostat.

⁽²⁾ Pozostałe cele dotyczą wydatków w dziedzinach edukacji, zmiany klimatu i energii oraz badań i rozwoju. http://ec.europa.eu/europe2020/reaching-the-goals/targets/index_pl.htm

starzenia się, a tym samym umocnienia solidarności międzypokoleniowej. Każdy z uczestników procesu musi mieć swój wkład, a rok tematyczny powinien być traktowany jako okazja do szukania nowych sposobów propagowania aktywnego starzenia się.

Dotyczy to również samej UE, która pomimo ograniczonych kompetencji w kluczowych obszarach strategii aktywnego starzenia się może wnieść istotny wkład we wspomaganie działań podejmowanych przez państwa członkowskie. W tej broszurze podsumowano działania UE wspierające koncepcję aktywnego starzenia się. Opisane zostały instrumenty, dzięki którym można wspierać politykę aktywnego starzenia się:

- prawodawstwo europejskie,
- dofinansowanie unijne z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności,
- europejskie inicjatywy badań i innowacji,
- liczne strategie, programy, procesy i inicjatywy unijne mające na celu ułatwienie wymiany doświadczeń między państwami członkowskimi i regionami.

W broszurze opisano przede wszystkim istniejące środki na poziomie unijnym, ale wskazano także inicjatywy planowane, w tym trwające prace ustawodawcze i propozycje programów finansowania w nowym cyklu budżetowym 2014–2020.

1. Aktywne starzenie się a fundamentalne cele i wartości UE

Zaangażowanie UE w program aktywnego starzenia się wynika z fundamentalnych wartości unijnych zdefiniowanych w traktatach. **Traktat lizboński** z 2009 r. potwierdził, że „Unia opiera się na wartościach poszanowania godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego, jak również poszanowania praw człowieka [...]”. Zwalcza wyłączenie społeczne i dyskryminację oraz wspiera sprawiedliwość społeczną i ochronę socjalną, równość kobiet i mężczyzn [oraz] solidarność między pokoleniami”⁽⁴⁾.

Wartości te najmocniej i najdobitniej wyraża **Karta praw podstawowych Unii Europejskiej**, z którą muszą być zgodne działania wszystkich instytucji UE oraz państw członkowskich wdrażających prawo unijne. Rozdział Karty poświęcony równości zawiera dwa artykuły (patrz ramka) wyraźnie powiązane z ideą aktywnego starzenia się.

Karta formułuje też inne prawa istotne dla polityki aktywnego starzenia się, między innymi w zakresie równouprawnienia płci, zabezpieczenia społecznego, opieki zdrowotnej i edukacji.

UE jest sygnatariuszem **Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych**, która formułuje kwestie autonomii osobistej, niedyskryminacji, pełnego i skutecznego uczestnictwa w społeczeństwie oraz równości szans i dostępności. Są to kluczowe kwestie związane z aktywnym starzeniem się, szczególnie dla osób, które stały się niepełnosprawne przez pogorszenie stanu zdrowia.

Artykuł 6 ust. 2 Traktatu o Unii Europejskiej dodatkowo zobowiązuje UE do przystąpienia do uchwalonej przez Radę Europy **Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności**, która między innymi powołuje do życia Europejski Trybunał Praw Człowieka.

Komisja Europejska utworzyła **portal e-sprawiedliwość**, aby pomóc obywatelom w zrozumieniu praw, jakie posiadają na mocy tych instrumentów, oraz w egzekwowaniu tych praw.

Aktywne starzenie się w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej

Artykuł 21 ust. 1 – Niedyskryminacja

Zakazana jest wszelka dyskryminacja, w szczególności ze względu na [niepełnosprawność lub wiek].

Artykuł 25 – Prawa osób w podeszłym wieku

Unia uznaje i szanuje prawo osób w podeszłym wieku do godnego i niezależnego życia oraz do uczestniczenia w życiu społecznym i kulturalnym.

⁽³⁾ Wersja skonsolidowana Traktatu o Unii Europejskiej, artykuł 2.

⁽⁴⁾ Tamże, artykuł 3.

2. Prawodawstwo UE wspomagające aktywne starzenie się

Choć obszary najistotniejsze dla aktywnego starzenia się pozostają przede wszystkim w gestii państw członkowskich, prawodawstwo unijne ma swój wkład w ogólną politykę dotyczącą aktywnego starzenia się w kilku kluczowych obszarach. Akty prawne mogą być uchwalane jedynie w kwestiach, w których UE posiada kompetencje na mocy traktatów.

Przeciwdziałanie dyskryminacji

Dyrektywa to akt prawny UE wymagający od państw członkowskich wprowadzenia rozwiązań prawnych w celu osiągnięcia określonego efektu, bez precyzowania formy ani metod wdrożenia.

Realizacja fundamentalnych wartości UE zdefiniowanych w traktatach wiąże się ze zwalczaniem dyskryminacji ze względu na wiele różnych aspektów, w tym wiek i niepełnosprawność. Dyskryminacja ze względu na wiek może utrudniać funkcjonowanie na rynku pracy i ogólnie w społeczeństwie. Dyskryminacja niweczy też wysiłki społeczeństwa zmierzające do osiągnięcia celów zatrudnienia i sprostania wyzwaniom, jakie niosą zmiany demograficzne.

Przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na wiek na rynku pracy jest niezbędne dla aktywnego starzenia się w pracy. Starsi pracownicy muszą być zachęceni do kontynuowania dotychczasowej pracy, ale muszą też istnieć możliwości podjęcia przez nich nowej pracy. Dyskryminacja ze względu na wiek powoduje niesprawdliwe ograniczenie dostępu do nowych miejsc pracy dla starszych pracowników.

W 2000 r. UE przyjęła **dyrektywę Rady 2000/78/WE** formułującą ogólne zasady przeciwdziałania dyskryminacji w dziedzinie zatrudnienia i pracy ze względu na wyznawaną religię, przekonania, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Na tej podstawie państwa członkowskie mają obowiązek zabronić nierównego traktowania ludzi (między innymi ze względu na wiek i niepełnosprawność) w dziedzinie zatrudnienia lub pracy na własny rachunek. Dotyczy to między innymi nierównych warunków rekrutacji, awansu i kształcenia zawodowego, warunków pracy i członkostwa w organizacjach pracowników.

Dyrektywa wymaga od państw członkowskich wprowadzenia przepisów krajowych zabraniających bezpośredniej i pośredniej dyskryminacji ze względu na wiek, a także molestowania i represjonowania z tego powodu. Nierówne traktowanie ze względu na wiek jest dozwolone tylko wtedy, gdy jest obiektywnie uzasadnione przez wyznaczony cel na rynku pracy, a metody osiągnięcia tego celu są odpowiednie i niezbędne.

Wszystkie państwa członkowskie wprowadziły tę zasadę niedyskryminacji do swoich przepisów krajowych. Komisja Europejska monitorowała proces wdrożenia, w razie potrzeby uruchamiając postępowanie w sprawie naruszenia przeciwko państwom członkowskim, które nie wdrożyły postanowień dyrektywy w zadowalającym zakresie.

W związku z rokiem tematycznym 2012 Europejska sieć organów ds. równości Equinet opublikowała we wrześniu 2011 r. raport **Tackling Ageism and Discrimination**, podsumowujący wyniki badań instytucji równości w zakresie dyskryminacji ze względu na wiek.

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej orzekł, że zasada niedyskryminacji ze względu na wiek stanowi ogólną zasadę prawa unijnego, będąc przypadkiem szczególnym ogólnej zasady równego traktowania⁽⁵⁾. Szczegółowe studium interpretacji Trybunału Sprawiedliwości w kluczowych kwestiach, takich jak wiek emerytalny i wiek podejmowania pracy, zawiera opracowanie *Evolution of ECJ Case-Law on Age Discrimination* autorstwa Robina Allena, QC⁽⁶⁾.

Proponowane przepisy

Przeciwdziałanie dyskryminacji w dostępie do towarów i usług

Komisja Europejska przyjęła propozycję dyrektywy zabraniającej dyskryminacji (między innymi ze względu na wiek) w dostępie do towarów i usług, ochrony socjalnej i edukacji.

Przyjęcie dyrektywy pozwoliłoby skompletować prawodawstwo UE w zakresie równego traktowania pod względem wieku. Dyrektywa jest nadal negocjowana przez Radę.

Dostępność

Komisja Europejska bada możliwość opracowania nowego Europejskiego aktu w sprawie dostępności w celu poprawienia dostępu konsumentów do towarów i usług.

Akt dotyczyćby przede wszystkim najbardziej narażonych konsumentów, w tym osób w podeszłym wieku i niepełnosprawnych. W lutym 2012 r. zakończyły się konsultacje społeczne.

Przepisy zapewniające równość płci

Równość kobiet i mężczyzn jest jedną z fundamentalnych wartości UE, a jej promowanie jest wymienione w traktatach jako jedno z zadań Unii. Zgodnie z art. 23 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej „należy zapewnić równość kobiet i mężczyzn we wszystkich dziedzinach, w tym w zakresie zatrudnienia, pracy i wynagrodzenia”.

UE przyjęła kilka szczegółowych **dyrektyw w sprawie równości płci**, które przyczyniają się również do osiągania celów strategii aktywnego starzenia się przez przeciwdziałanie nierówności płci w zakresie dostępu do zatrudnienia i możliwości uczenia się przez całe życie. Nierówne traktowanie przekłada się na niższe emerytury kobiet i większe ryzyko ubóstwa kobiet w podeszłym wieku.

Szczególnie istotne dla aktywnego starzenia się są następujące przepisy dotyczące równości płci:

- Wprowadzenie w życie zasady równych szans oraz równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia i pracy (**2006/54/WE**). Jest to przeredagowana wersja dyrektywy włączającej obowiązujące wcześniej dyrektywy regulujące następujące kwestie:

⁽⁵⁾ Patrz ECJ Cases: C-144/04 Mangold (2005); oraz C-555/07 Seda Küçükdeveci (2010).

⁽⁶⁾ <http://www.cloisters.com/news-pdf-downloads/robin-allen-qc-evolution-of-ecj-case-law-march-2011.pdf>

- równość wynagrodzeń dla mężczyzn i kobiet (75/117/EWG);
- równe traktowanie kobiet i mężczyzn w zakresie dostępu do zatrudnienia, kształcenia i awansu zawodowego oraz warunków pracy (76/207/EWG zmieniona przez 2002/73/WE);
- zabezpieczenia społeczne pracowników (86/378/EWG zmieniona przez 96/97/EWG).
- Stopniowe wprowadzanie w życie zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zabezpieczenia społecznego (79/7/EWG).
- Stosowanie zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn prowadzących działalność na własny rachunek (2010/41/UE). Od sierpnia 2012 r. dyrektywa ta zastępuje wcześniejszą dyrektywę 86/613/EWG.
- Wprowadzenie w życie zasady równego traktowania mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do towarów i usług (2004/113/WE).

Dyrektywom tym towarzyszą działania pozalegislacyjne w kontekście unijnej strategii równości kobiet i mężczyzn 2010–2015 (patrz str. 16) oraz fundusze z unijnego programu zatrudnienia i solidarności Progress (str. 17).

Bezpieczeństwo i higiena pracy

Bezpieczeństwo i higiena pracy mają kluczowe znaczenie dla zapobiegania wypadkom przy pracy i chorobom zawodowym. Zapewnienie zdrowia i bezpieczeństwa pracowników w ciągu całej ich kariery zawodowej stanowi niezbędny warunek zrównoważonego życia zawodowego oraz aktywnego starzenia się w dobrym zdrowiu po przejściu na emeryturę. Jest to istotna część kompleksowego zestawu środków stwarzających warunki i motywację do dłuższej pracy, a tym samym wspomagających utrzymanie systemów emerytalnych.

UE przyjęła szereg **dyrektyw w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy** określających ogólne wymagania w zakresie zapobiegania zagrożeniom w miejscu pracy i ochrony przed nimi. Państwa członkowskie mają obowiązek zagwarantować zgodność przepisów krajowych z tymi dyrektywami oraz ich skuteczne wdrożenie.

Komisja Europejska wspomaga działania państw członkowskich przez ogólnoeuropejskie kampanie i inicjatywy zwiększania świadomości, stanowiące element wieloletniej strategii BHP na lata 2007–2012, której wyniki są obecnie oceniane. Główną rolę odgrywa tu **Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy (EU-OSHA)**.

Zabezpieczenie społeczne i swoboda przemieszczania się

Aktywne starzenie się oznacza również, że obywatele UE muszą mieć dostęp do należytej im ochrony socjalnej w dowolnym miejscu Unii. Na poziomie UE uzgodniono środki mające na celu ochronę dostępu osób mobilnych (obecnie lub w przeszłości) do systemów zabezpieczenia społecznego i ochrony socjalnej, które umożliwiają osobom starszym samodzielne życie oraz udział w życiu społeczeństwa.

Rozporządzenie w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (883/2004) pozwala obywatelom zapewnić ciągłość składek na ubezpieczenie społeczne również w przypadku pracy w wielu różnych krajach oraz korzystać z przysługującej im emerytury i opieki socjalnej w każdym miejscu UE.

Dialog społeczny a aktywne starzenie się

Komisja Europejska zachęca do dwustronnego dialogu społecznego między stowarzyszeniami przedsiębiorców a związkami zawodowymi, uczestnicząc również w dialogu trójstronnym. Doprowadziło to do opracowania **umów ramowych**, częściowo uwzględnionych również w prawodawstwie europejskim. Wiele ich elementów jest bardzo istotnych dla aktywnego starzenia się na rynku pracy, między innymi:

- urlop rodzicielski
- telepraca
- praca w niepełnym wymiarze godzin
- warunki pracy pracowników
- praca na czas określony
- tymczasowych

Trwa dialog dotyczący rozszerzenia zasad urlopu rodzicielskiego na urlop z innych przyczyn rodzinnych (w celu opieki nad dowolnym niesamodzielnym członkiem rodziny) oraz rozszerzenia celów i przepisów regulujących opiekę nad dziećmi na opiekę nad wszelkimi osobami zależnymi.

Taką ochroną w przepisach unijnych nie są jeszcze objęte pracownicze uprawnienia emerytalne (tzw. drugi filar) w przypadku osób pracujących w wielu krajach. **Dyrektywa 98/49/WE z 29 czerwca 1998 r.** gwarantuje wprawdzie osobom pracującym w różnych krajach otrzymywanie pracowniczych świadczeń emerytalnych w dowolnym kraju UE i równe traktowanie z osobami zmieniającymi pracę w obrębie jednego kraju, ale nadal nie są gotowe **przepisy zapewniające pracownikom mobilnym nabywanie przysługujących uprawnień emerytalnych i zachowywanie ich** po opuszczeniu danego pracowniczego programu emerytalnego.

Prawa wszystkich pracowników (nie tylko mobilnych) do emerytury pracowniczej są dodatkowo chronione dwiema dyrektywami europejskimi. Jedna z nich dotyczy instytucji pracowniczych programów emerytalnych (2003/41/WE) oraz reguluje nadzór międzypaństwowy i zasady działania systemów emerytur pracowniczych na rynku wewnętrznym. Druga dyrektywa dotyczy ochrony pracowników na wypadek niewypłacalności pracodawcy (2008/94/WE) i nakłada na państwa członkowskie obowiązek chronienia praw do emerytur pracowniczych.

Dostęp do opieki zdrowotnej jest szczególnie istotny dla osób starszych. Rozporządzenie dotyczące koordynacji krajowych przepisów zabezpieczenia społecznego (883/2004) zapewnia równy dostęp do ustawowego ubezpieczenia zdrowotnego i systemów opieki zdrowotnej osobom pracującym w różnych krajach. Dyrektywa w sprawie stosowania praw pacjentów w transgranicznej opiece zdrowotnej (2011/24/UE) zapewnia pacjentom prawo do otrzymania wszystkich informacji niezbędnych od korzystania z opieki zdrowotnej w innym państwie członkowskim UE.

3. Wsparcie strategii aktywnego starzenia się przez europejskie fundusze strukturalne i Fundusz Spójności

Znaczna część budżetu UE jest przeznaczana na wspomaganie starań państw członkowskich na rzecz tworzenia miejsc pracy, promowania wzrostu gospodarczego oraz zwiększania spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej Unii. Zapewnienie aktywnego starzenia się w dobrym zdrowiu ma zasadnicze znaczenie dla osiągnięcia tych celów, co przekłada się na duży udział w programach i projektach finansowania.

Europejski Fundusz Społeczny (EFS)

Europejski Fundusz Społeczny, dysponujący w okresie programowania 2007–2013 budżetem 75 mld euro, promuje tworzenie nowych i lepszych miejsc pracy, finansując inicjatywy pomagające ludziom w całej Europie (szczególnie w krajach biedniejszych) w rozwijaniu umiejętności i zwiększaniu szans na zatrudnienie. Komisja Europejska ustala priorytety finansowania, ale nie uczestniczy bezpośrednio w wyborze konkretnych projektów – tym zajmują się **instytucje zarządzające** EFS w poszczególnych krajach.

EFS stanowi dla Europy ważne źródło innowacji, eksperymentów i postępów w promowaniu aktywnego starzenia się w pracy. Z jego środków sfinansowano już liczne inicjatywy różnorodnych instytucji, mające na celu szkolenie i przekwalifikowanie starszych pracowników, dostosowanie przedsiębiorstw do zatrudniania osób starszych oraz zwalczanie dyskryminacji ze względu na wiek na rynku pracy oraz w miejscu pracy.

Ze środków EFS sfinansowano też lokalne i regionalne projekty testujące nowe, twórcze metody promowania aktywnego starzenia się w pracy oraz utworzono międzynarodowe sieci wymiany sprawdzonych pomysłów i strategii.

W październiku 2011 r. Komisja zaproponowała nowe zasady przyszłej polityki spójności, wpływające również na EFS. Propozycja przewiduje zwiększenie ogólnego budżetu EFS na okres programowania 2014–2020 do 84 mld euro. Jednym z proponowanych priorytetów EFS w nowym okresie jest propagowanie aktywnego i zdrowego starzenia się.

Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR)

EFRR dysponuje w bieżącym okresie programowania 2007–2013 budżetem 201 mld euro i ma za zadanie wspieranie inicjatyw przyczyniających się do wzrostu gospodarczego i społecznego regionów Europy, zmniejszanie różnic między regionami przez wspomaganie przede wszystkim regionów najuboższych oraz promowanie równego dostępu do usług publicznych. EFRR przeznaczona pokaźne środki na rozwój infrastruktury opieki socjalnej i zdrowotnej oraz usług pokrewnych, aby wspomagać na poziomie krajowym i regionalnym reagowanie na wyzwania związane ze starzeniem się społeczeństwa, między innymi przez transformację systemów zabezpieczeń społecznych i służby zdrowia.

Sieć promująca skuteczniejsze wspomaganie aktywnego starzenia się przez EFS

Sieć ESF-AGE została utworzona przez instytucje publiczne z 14 państw członkowskich i regionów UE. Przez udostępnianie i gromadzenie wiedzy i sprawdzonych praktyk zrzeszone instytucje definiują, weryfikują i rozpowszechniają wytyczne i inne narzędzia wspomagające ustawodawców i inne strony w przygotowywaniu, rozwijaniu i wdrażaniu strategii zarządzania starzeniem się w nowym okresie programowania.

W kontekście europejskiej współpracy terytorialnej projekty stwarzające warunki do aktywnego i zdrowego starzenia się są wspomagane w ramach podprogramu Interreg IVC oraz programu URBACT.

Szczególnie dwa podprogramy, finansowane wspólnie przez EFRR i państwa członkowskie, są zorientowane na wspieranie inicjatyw rozwoju regionalnego, które mogą się przyczynić do realizacji celu aktywnego i zdrowego starzenia się.

Projekt Interreg IV dotyczący starzenia się w miastach Q-ageing (Quality ageing in an urban environment) obejmuje współpracę **dziewięciu miast i organizacji w zakresie wymiany informacji i pomysłów na ulepszenie usług publicznych i środowiska miejskiego w celu sprostania potrzebom starzejącego się społeczeństwa.**

W ramach podprogramu **Interreg IVC** sfinansowano inicjatywy promowania działalności gospodarczej osób starszych, między-pokoleniowej innowacji w biznesie, technologii w służbie zdrowia oraz samodzielności i jakości życia w miastach dla wszystkich grup wiekowych. Projekty były realizowane w ramach szerszego podejścia do międzyregionalnej wymiany sprawdzonych praktyk, nowych pomysłów i planowania strategicznego w celu skutoczniejszego formułowania polityki zatrudnienia i rozwoju.

W ramach podprogramu Urban II **Urbact II** sfinansowano współpracę między miastami w celu badania rozwiązań głównych problemów gospodarczych, środowiskowych i społecznych miast, w tym problemu starzejącego się społeczeństwa. Utworzono sieci współpracy analizujące takie kwestie, jak usuwanie barier w zatrudnianiu starszych pracowników w miastach, swoboda dostępu i bezpieczeństwo oraz skuteczne strategie promowania pozytywnego potencjału młodego pokolenia.

Program „Region Morza Bałtyckiego” wykorzystuje finansowanie z EFRR do opracowania zrównoważonego, konkurencyjnego i zintegrowanego terytorialnie podejścia ponad podziałami administracyjnymi. Również ten program uwzględnia temat starzenia się.

Przykład: projekt Urbact II na rzecz wzajemnego uczenia się

ActiveAge był międzyregionalnym projektem czynnego promowania wzajemnego uczenia się dla dziewięciu uczestniczących miast europejskich, mającym na celu opracowanie wspólnych metod, identyfikowanie dobrych praktyk i poprawianie zdolności miast do zmierzenia się ze zmianami demograficznymi. Wśród poruszanych kwestii znalazły się: „starość a gospodarka” (ze szczególnym uwzględnieniem warunków do dłuższego życia zawodowego), „starość a opieka” oraz „starość a włączenie społeczne”. Opracowane działania dotyczyły aktywnego udziału w życiu społeczeństwa i dostępu do odpowiednich zasobów mieszkaniowych.

W następnym okresie wieloletnich ram finansowych 2014–2020 Komisja proponuje przeznaczenie 376 mld euro na instrumenty z zakresu polityki spójności. Zgodnie z tą propozycją EFRR otrzymałyby 183 mld euro z ogólnych funduszy strukturalnych. Priorytety wydatków odzwierciedlają najważniejsze cele i inicjatywy strategii „Europa 2020” i powinny wspomagać ich wdrażanie, m.in. w zakresie celów aktywnego starzenia się, w tym zatrudnienia, czynnego udziału w życiu społeczeństwa oraz zdrowego i samodzielnego życia.

Współpraca nad kwestią starości w „Regionie Morza Bałtyckiego” – inicjatywa „Best Agers”

Inicjatywa „**Best Agers**” dotyczy osób powyżej 55 roku życia. Jej celem jest promowanie innowacji międzypokoleniowej i stworzenie warunków do współpracy osób starszych z młodszymi w działalności gospodarczej, rozwoju umiejętności, formułowaniu nowych pomysłów oraz dzieleniu się doświadczeniem i wiedzą.

Fundusz Spójności

Fundusz Spójności jest instrumentem finansowym UE do zmniejszania różnic między najbardziej a najuboższymi państwami członkowskimi UE. Jego celem jest zmniejszenie rozbieżności gospodarczych i społecznych oraz stabilizacja gospodarki państw członkowskich. Budżet na lata 2007–2013 wynosi 69,6 mld euro i jest wydawany wyłącznie w biedniejszych państwach członkowskich, czyli tych, których dochód narodowy brutto na mieszkańca wynosi mniej niż 90% średniej unijnej.

Fundusz wspiera między innymi projekty ochrony środowiska i rozwoju infrastruktury transportowej w tych krajach. Pomagając w tworzeniu powszechnie dostępnych systemów transportu, fundusz może wspomagać aktywne starzenie się. Co więcej, jako kluczowy cel polityki spójności po 2013 r. wskazano reformę sektora publicznego w zakresie świadczeń socjalnych i opieki zdrowotnej, ze specjalnym uwzględnieniem problemów starości.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)

EFRROW jest instrumentem unijnym do wspomaganie rozwoju obszarów wiejskich, o budżecie 96 mld euro w okresie programowania 2007–2013. Jego zadaniem jest poprawianie konkurencyjności sektora rolniczego i leśnego, dywersyfikacji gospodarczej wsi, warunków środowiskowych, atrakcyjności terenów wiejskich i jakości życia na wsi.

Przeciwdziałanie izolacji osób starszych na terenach wiejskich

Village Meeting Point to jeden z projektów sfinansowanych przez EFRROW. Dzięki niemu powstało miejsce spotkań dla odizolowanych dotąd osób starszych w duńskiej wiosce Idestrup. W ramach projektu powstały stanowiska komputerowe z możliwością szkoleń, centrum fitness, kawiarnia i sklepik, co znacznie ułatwiło aktywne starzenie się w tej społeczności.

EFRROW finansuje między innymi projekty wspomagające rozwój usług socjalnych i infrastruktury dla potrzeb starzejących się społeczności wiejskich. Wiele obszarów wiejskich jest mocno dotkniętych zmianami demograficznymi – młodzi ludzie wyprawdzają się w poszukiwaniu lepszych możliwości zawodowych i edukacyjnych, pozostawiając w domach szybko starzejącą się populację.

Działania promujące aktywne starzenie się kwalifikujące się do dofinansowania z EFRROW są bardzo różnorodne i obejmują promowanie wiedzy i potencjału ludzkiego przez szkolenia zawodowe i doradztwo, dywersyfikację działalności dotychczasowych rolników oraz promowanie lokalnych usług w obszarach wiejskich⁽⁷⁾.

Programy rozwoju obszarów wiejskich obejmują również projekty w ramach podejścia Leader. Podejście to umożliwia lokalnym partnerom tworzenie projektów rozwiązujących konkretne problemy lokalne, dotyczące na przykład starzejącej się społeczności, braku miejsc pracy i niedostatecznych usług publicznych dla osób starszych.

Propozycja Komisji w zakresie wspomaganie rozwoju obszarów wiejskich z EFRROW w okresie programowania 2014–2020 (COM(2011) 627) wymienia możliwe działania wspomagające starzejącą się społeczność na terenach wiejskich, w tym przekazywanie wiedzy, akcje informacyjne, doradztwo, usługi podstawowe, rewitalizację wsi, rozwój działalności rolniczej i przedsiębiorstw oraz formułowanie i wspieranie lokalnych strategii rozwoju rozwiązujących konkretne problemy aktywnego starzenia się w obszarach wiejskich w ramach podejścia Leader.

(7) Przykłady konkretnych zastosowań funduszy EFRROW ilustruje baza danych programów rozwoju obszarów wiejskich: http://enrd.ec.europa.eu/policy-in-action/rdp_view/pl/view_projects_pl.htm

4. Badania i innowacje

UE odgrywa istotną rolę we wspomaganiu i koordynowaniu badań i innowacji, również w zakresie aktywnego i zdrowego starzenia się. Głównym instrumentem finansowania jest siódmy program ramowy, ale fundusze na badania i innowacje można też pozyskiwać z innych źródeł. UE może też patronować partnerstwom, które pozwolą uzyskiwać dodatkowe korzyści dzięki wspólnej puli zasobów i lepszemu koordynowaniu prac badawczych.

Siódmy program ramowy w zakresie badań i rozwoju technologicznego (7PR)

7PR ma łączny budżet 50,5 mld euro w okresie 2007–2013, a jego zadaniem jest współfinansowanie ponadnarodowych prac badawczych, technologicznych programów rozwojowych oraz projektów demonstracyjnych dostarczających odpowiedzi na wyzwania, jakie stoją przed Europą w globalnej gospodarce opartej na wiedzy.

Program stwarza ogólne ramy organizacyjne wszystkich prac badawczych w UE, w tym również badań poszukujących odpowiednich reakcji na zmiany demograficzne. Przez liczne obszary tematyczne programu⁽⁸⁾ sfinansowano dotąd projekty obejmujące różnorodne dziedziny, tematy i narzędzia związane z aktywnym i zdrowym starzeniem się, w tym:

- badania fundamentalne nad mechanizmami starzenia się i długowiecznością,
- innowacje technologiczne wspomagające samodzielność osób starszych,
- e-integracja społeczna i e-zdrowie,
- łatwiejsze korzystanie z transportu publicznego,
- rozwiązania informacyjno-komunikacyjne ułatwiające pracę w podeszłym wieku,
- badania nad nowymi terapiami chorób dotyczących przede wszystkim osoby starsze,
- zdrowie publiczne i nauki społeczne.

Projekty finansowane przez UE są udokumentowane w Wspólnotowym Serwisie Informacyjnym Badań i Rozwoju **CORDIS**.

Multilinks (7PR – Współpraca – Ekonomia społeczna)

Projekt „Multilinks” bada realia zmian demograficznych, solidarności międzypokoleniowej, dobrobytu i włączenia społecznego, aby stworzyć podstawy do trafniejszego definiowania polityk pozwalających uniknąć wykluczenia społecznego we wszystkich grupach wiekowych.

Następny program ramowy w zakresie badań naukowych i innowacji w UE nosi nazwę „Horyzont 2020” i obejmie lata 2014–2020. Zgodnie z propozycją Komisji budżet programu wyniesie 80 mld euro, a jego głównym celem będzie wdrażanie sztan-darowej inicjatywy strategii „Europa 2020”: **Unia innowacji**. Zadaniem inicjatywy będzie przekładanie innowacyjnych pomysłów na

przełomowe rozwiązania kluczowych problemów społecznych (w tym aktywnego starzenia się) oraz wspomaganie zatrudnienia i rozwoju w celu zwiększania konkurencyjności. Programowi będą towarzyszyć środki przeznaczone na dalszy rozwój **Europejskiej przestrzeni badawczej**. Planuje się opracowanie planów rozwoju ogólnych strategii badań nad starością.

Wsparcie na rzecz badań i innowacji w polityce spójności

Polityka spójności UE kładzie duży nacisk na innowacyjność, zgodnie z wymaganiami dla wytycznych strategicznych Wspólnoty w zakresie polityki spójności w okresie programowania 2007–2013. Wytyczne podkreślają, że promowanie zrównoważonego rozwoju i zwiększanie konkurencyjności wymaga skoncentrowania zasobów na badaniach i innowacji (BRI), przedsiębiorczości, na rozwiązaniach informacyjno-komunikacyjnych oraz szkoleniu pracowników i ułatwianiu im dostosowywania się.

Środki związane z innowacyjnością są składową większości z 455 programów operacyjnych o przewidywanych nakładach 86 mld euro (z czego około 7 mld euro będzie pochodzić z EFRR, a 14 mld euro z EFS). Dzięki wielopoziomowemu zarządzaniu w ramach systemu projektowania i realizacji polityka spójności zapewnia jedyne w swoim rodzaju systematyczne podejście do innowacji obejmujące wszystkie regiony.

Program ramowy na rzecz konkurencyjności i innowacji (CIP)

Program ramowy CIP dysponuje w okresie 2007–2013 budżetem 3621 mln euro na wspomaganie działań innowacyjnych, w tym innowacji ekologicznych i skuteczniejszego wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych, szczególnie w sektorze MŚP, gdzie często trudno jest sfinansować takie inicjatywy.

Program CIP wspiera małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP) w opracowywaniu innowacyjnych działań w odpowiedzi na wyzwania i szanse, jakie stwarzają zmiany demograficzne, oraz dostarczaniu rozwiązań umożliwiających aktywne starzenie się.

Program CIP ma trzy podprogramy, z których każdy może mieć bezpośrednie zastosowanie do celów zdrowego i aktywnego starzenia się:

1. Program na rzecz przedsiębiorczości i innowacji (EIP) finansuje reformatorskie praktyki związane z zatrudnianiem starszych pracowników lub oferowaniem nowych produktów starszym klientom.
2. Program na rzecz wsparcia dla polityki dotyczącej technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT-PSP) stymuluje szersze wprowadzanie innowacyjnych usług informatycznych i komunikacyjnych, w tym również w obszarach opieki zdrowotnej, starzenia się i włączenia społecznego.
3. Program Inteligentna Energia dla Europy (IEE) może w ekologiczny sposób rozwiązywać problemy transportowe, a tym samym potencjalnie ułatwiać aktywne starzenie się.

Komisja proponuje na lata 2014–2020 nowy „Program na rzecz konkurencyjności przedsiębiorstw oraz MŚP” (COSME) o

⁽⁸⁾ Patrz strona „Understanding the Seventh Framework Programme”, http://ec.europa.eu/research/fp7/index_en.cfm?pg=understanding

budżecie 2,5 mld euro. Program przejmie aspekty programu CIP dotyczące konkurencyjności. Aspekty programu CIP dotyczące innowacji zostaną przeniesione do programu „Horyzont 2020”.

InCasa (ICT-PSP)

Projekt „InCasa” stworzył system informatyczno-komunikacyjny do integracji monitorowania zdrowia i otoczenia użytkowników oraz sieć usług specjalistycznych, które zapewniają starszym osobom bardziej podatnym na urazy odpowiednią ochronę i pozwalają dłużej cieszyć się własnym domem.

AENEAS (IEE)

„Aeneas” to wzorcowy projekt europejski zmierzający do zapewnienia energooszczędnej mobilności w starzejącym się społeczeństwie. Promuje poprawianie mobilności miejskiej osób starszych, zarówno od strony popytu, jak i podaży.

zmierza docelowo do znalezienia leków na tego rodzaju choroby, w szczególności na chorobę Alzheimera. Przewiduje ona współpracę w celu lepszego jej zrozumienia oraz opracowanie narzędzi umożliwiających wczesne wykrywanie i leczenie, łącznie z mechanizmami wspomagającymi pacjentów i ich rodziny.

Badania nad chorobą Alzheimera są dodatkowo finansowane przez **inicjatywę w zakresie leków innowacyjnych** (ILI), powstałą z partnerstwa publiczno-prywatnego Komisji Europejskiej (7PR) i Europejskiej Federacji Producentów Leków i Stowarzyszeń Farmaceutycznych (EFPIA). Inicjatywa dysponuje budżetem 2 mld euro na rozwój narzędzi i metod opracowywania bezpieczniejszych i skuteczniejszych leków.

PharmaCog (ILI)

PharmaCog to paneuropejskie partnerstwo ekspertów, którzy zamiast ze sobą konkurować współpracują nad stworzeniem wysokiej jakości leku na chorobę Alzheimera.

Wspólne programy badawcze

Wspólne programy badawcze w ramach partnerstwa publiczno-publicznego i publiczno-prywatnego stają się coraz ważniejsze dla skutecznego sprostania zmianom demograficznym w Europie. To inicjatywy dobrowolne, których celem jest zapobieganie dublowaniu prac badawczych w różnych krajach i instytucjach badawczych dzięki koordynacji na poziomie kraju.

Program wspólny „Ambient Assisted Living” (AAL) ma na celu poprawę jakości życia osób starszych. Finansuje projekty korzystające z inteligentnych produktów i dostarczające usługi zdalne (w tym usługi opieki) w celu poprawiania jakości życia osób starszych w domu, miejscu pracy i społeczeństwie. Łączny budżet programu w okresie 2008–2013 wynosi około 700 mln euro i pochodzi w równej mierze ze źródeł publicznych (krajowych i unijnych) i prywatnych.

ALIAS (Program wspólny AAL)

W ramach projektu ALIAS stworzono system mobilnych robotów pomagających starszym użytkownikom w codziennym życiu, aby promować zdrowe starzenie się i samodzielność.

UE wraz z państwami członkowskimi uruchomiła też dwie **inicjatywy w zakresie wspólnego planowania** mające za zadanie ułatwienie aktywnego i zdrowego starzenia się. Inicjatywy te mają w założeniu usprawnić koordynację i współpracę między europejskimi i krajowymi programami badawczymi, dodatkowo umożliwiając uruchamianie nowych inicjatyw wspólnych.

Inicjatywa w zakresie wspólnego planowania „**More Years, Better Lives**” ma na celu reagowanie na wyzwania i możliwości związane ze zmianami demograficznymi przez opracowywanie nowej wiedzy międzydyscyplinarnej, która w przyszłości posłuży za podstawę badań, innowacji i decyzji strategicznych.

Inicjatywa w zakresie wspólnego planowania „**Badania nad chorobami zwyrodnieniowymi układu nerwowego**”

Europejskie partnerstwo na rzecz innowacji sprzyjającej aktywnemu starzeniu się w dobrym zdrowiu

Ambitną nową propozycją rozwoju badań i innowacji w zakresie aktywnego i zdrowego starzenia się jest inicjatywa pilotażowa **Europejskie partnerstwo na rzecz innowacji sprzyjającej aktywnemu starzeniu się w dobrym zdrowiu**. Wyznaczonym celem inicjatywy jest wydłużenie średniej długości życia w dobrym zdrowiu o dwa lata do roku 2020 r. Powodzenie oznaczałoby potrójne korzyści: poprawę zdrowia i jakości życia osób starszych, odciążenie systemów opieki społecznej i zdrowotnej oraz stworzenie nowych możliwości biznesowych i miejsc pracy wokół innowacyjnych produktów.

Przyjęto podejście ułatwienia wszystkim zainteresowanym stronom udziału w przezwyciężaniu barier dla praktycznych innowacji w zakresie:

1. profilaktyki, badań przesiewowych i wczesnego diagnozowania,
2. opieki i leczenia,
3. aktywnego i samodzielnego życia osób starszych.

W praktyce partnerstwo to będzie zmierzać do łączenia zasobów i wiedzy fachowej, uzupełniania luk w wiedzy, przyspieszania procesu innowacji i stwarzania warunków do zwiększania skali i mnożenia nowych produktów i usług. Działania te będą realizowane między innymi przez nadzór nad optymalizacją, dopasowaniem, koordynacją i wydajnością istniejących instrumentów finansowych UE.

Pod koniec 2011 r. grupa sterująca uchwaliła **Strategiczny plan realizacji** Europejskiego partnerstwa na rzecz innowacji sprzyjającej aktywnemu starzeniu się w dobrym zdrowiu. Przewiduje on, że pierwsze konkretne działania w ramach partnerstwa będą realizowane przez instytucje publiczne, przedsiębiorstwa i społeczeństwo od chwili obecnej do 2020 r. Obejmą one:

1. opracowanie nowatorskich sposobów pilnowania, aby pacjenci przestrzegali zaleceń lekarza,
2. opracowanie nowatorskich rozwiązań zapobiegania upadkom i wspomagania wczesnego diagnozowania u osób starszych,
3. promowanie współpracy w celu zapobiegania utracie sprawności i wytrzymałości, ze szczególnym naciskiem na odpowiednie żywienie,

4. promowanie skutecznych modeli zintegrowanej opieki nad przewlekle chorymi w podeszłym wieku, między innymi przez monitorowanie zdalne,
5. zwiększanie wykorzystania współdziałających rozwiązań informatyczno-komunikacyjnych dla samodzielnego życia przez globalne standardy,
6. promowanie innowacji w zapewnieniu dostępności budynków, miast i środowisk dla osób starszych.

Wystosowany przez Komisję Europejską **komunikat w sprawie działań w ramach Strategicznego planu realizacji** analizuje wsparcie tych działań ze strony UE przez odpowiednie instrumenty prawne i finansowe oraz utworzenie europejskiego rynku wymiany doświadczeń i innowacji.

5. Wsparcie UE dla ustawodawców krajowych: skoordynowane strategie i wzajemne uczenie się

Zrozumieć zmiany demograficzne

Sedno promowania aktywnego starzenia się i realizacji celów wyznaczonych w strategii „Europa 2020” stanowi dogłębne zrozumienie bezprecedensowych zmian demograficznych, jakie czekają współczesne społeczeństwo. UE czynnie uczestniczy w zachęcaniu państw członkowskich, regionów i wszystkich zainteresowanych stron do lepszego zrozumienia wyzwań i możliwych rozwiązań, które pozwolą wykorzystać potencjał starzejącego się społeczeństwa.

Zbierające się co dwa lata od 2006 r. **Europejskie forum demograficzne** gromadzi w jednym miejscu polityków, ekspertów i inne zainteresowane strony, umożliwiając dyskusję nad możliwościami reagowania na zmiany demograficzne. Publikowane przez Komisję Europejską **Europejskie sprawozdanie demograficzne** zestawia najważniejsze fakty i liczby dotyczące zmian demograficznych i proponuje odpowiednie strategie reagowania.

W 2007 r. Komisja Europejska powołała **grupę ekspercką ds. demografii**, złożoną z przedstawicieli wszystkich państw członkowskich. Zadaniem grupy jest doradzanie Komisji przede wszystkim w zakresie wdrażania wytycznych zdefiniowanych w dokumencie polityki Komisji z 2006 r. (patrz ramka). Komisja organizuje **regularne seminaria i warsztaty dobrych praktyk** poświęcone kwestiom demograficznym, których wyniki również zasilają prace grupy.

Komunikat Komisji Europejskiej **Demograficzna przyszłość Europy – Przekształcić wyzwania w nowe możliwości** (COM(2006) 571) zdefiniował politykę reagowania na zmiany demograficzne, między innymi przez lepsze pogodzenie życia zawodowego i rodzinnego, dłuższą aktywność zawodową w lepszym zdrowiu, większą produktywność, skuteczniejszą integrację osób migrujących oraz zrównoważenie finansów publicznych w celu zagwarantowania odpowiedniej ochrony socjalnej w przyszłości.

Europejska strategia zatrudnienia

Promowanie aktywnego starzenia się w pracy ma kluczowe znaczenie nie tylko dla strategii aktywnego starzenia się, ale i dla osiągnięcia przyszłych celów gospodarczych i społecznych Europy. Konieczne jest znalezienie sposobów na przezwyciężenie barier strukturalnych i przyzwyczajęń, które uniemożliwiają starszym pracownikom kontynuowanie aktywności na rynku pracy.

Polityka zatrudnienia należy do kompetencji państw członkowskich, ale UE może odegrać ważną rolę w skoordynowaniu wspólnych celów w tym zakresie. Komisja Europejska działa na rzecz nadzorowania i ułatwiania wymiany doświadczeń między państwami członkowskimi w celu zwiększania liczby i jakości miejsc pracy w UE. **Europejska strategia zatrudnienia** stwarza strukturę⁽⁹⁾ umożliwiającą krajom UE dzielenie się doświadczeniami, wiedzą i pomysłami w dziedzinie polityki zatrudnienia. Komisja analizuje ogólne postępy prac i formułuje zalecenia.

W strategii „Europa 2020” wyznaczono dla całej UE cel osiągnięcia do 2020 r. zatrudnienia na poziomie 75% wśród kobiet i mężczyzn w wieku 20–64 lat. Aby osiągnąć ten wynik, Komisja zaleca państwom członkowskim wdrażanie strategii czynnego starzenia się, które z jednej strony zniechęcają do wcześniejszego przechodzenia na emeryturę, a z drugiej wspomagają zatrzymanie i reintegrację starszych pracowników.

Jedną ze sztandarowych inicjatyw strategii „Europa 2020” jest **Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia**. Podkreśla on istotność aktualizowania kwalifikacji starszych pracowników, którzy są szczególnie zagrożeni restrukturyzacją gospodarczą, oraz prowadzenia polityki wspomagającej mobilność osób starszych na rynku pracy, zwłaszcza pod względem wznawiania pracy. Duże znaczenie ma w tym kontekście program „Uczenie się przez całe życie” (patrz str. 18).

W kwietniu 2012 r. Komisja przyjęła nowy **pakiet dotyczący zatrudnienia**, który ma zachęcić państwa członkowskie do tworzenia nowych miejsc pracy, zmniejszania kosztów podatkowych pracy oraz wspomagania rozwoju umiejętności w obszarach o największym

Opracowanie planu badań na rzecz dobrobytu rodzin

W kontekście sojuszu EAF powstał 18-miesięczny projekt **FAMILYPLATFORM** (październik 2009 – marzec 2011), sfinansowany ze środków siódmego programu ramowego UE i mający na celu podsumowanie dotychczasowych badań oraz wyznaczenie planu przyszłych badań zmierzających do zwiększania dobrobytu rodzin w całej Europie.

Europejski sojusz na rzecz rodzin (EAF) już od 2007 r. umożliwia przedstawicielom UE i rządów wymianę pomysłów, wiedzy i doświadczeń. Głównym obszarem jego działań jest promowanie polityki prorodzinnej, która pozwoli Europejczykom (w szczególności kobietom) zachować równowagę między życiem zawodowym i rodzinnym w obliczu zmian demograficznych, które zwiększają ciężar obowiązków opieki.

Z okazji bieżącego roku tematycznego biuro Eurostat opublikowało obszerny zestaw danych pod hasłem **Aktywne starzenie się i solidarność międzypokoleniowa: portret statystyczny Unii Europejskiej 2012 r.**, obejmujący dane statystyczne z zakresu demografii, rynku pracy, przechodzenia na emeryturę, dobrobytu, opieki zdrowotnej, warunków życia i aktywności społecznej. **Badanie Eurobarometru na temat aktywnego starzenia się** ze stycznia 2012 r. pokazuje stosunek Europejczyków do starości, wieku emerytalnego, wolontariatu, opieki nad osobami starszymi i technologii dla osób starszych, ujawniając przy tym ciekawe różnice kulturowe.

⁽⁹⁾ Patrz Otwarta metoda koordynacji: http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/open_method_coordination_en.htm

potencjałe zatrudnienia, w tym gospodarki ekologicznej, opieki zdrowotnej oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych. Szczególny nacisk położono na uczenie się przez całe życie jako klucz do gwarancji zatrudnienia.

Eurofound: agencja trójstronna UE na rzecz strategii warunków życia i pracy

Europejska Fundacja na rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy z siedzibą w Dublinie udostępnia informacje, porady i wiedzę fachową w zakresie warunków życia i pracy, relacji branżowych i zarządzania zmianami w Europie, obsługując kluczowe podmioty polityki społecznej UE, w tym rządy, instytucje unijne i partnerów społecznych. Fundacja opracowała pakiet zasobów dotyczących aktywnego starzenia się, analizujący w szczególności zakres zmian niezbędnych dla zatrzymywania starszych pracowników oraz udział osób powyżej ustawowego wieku emerytalnego w ogólnej populacji pracującej.

Otwarta metoda koordynacji w odniesieniu do integracji społecznej i opieki socjalnej

Na aktywne starzenie się na rynku pracy i w społeczności oraz zdrowie w podeszłym wieku wpływają systemy zabezpieczeń społecznych oraz kwestie związane z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Systemy zabezpieczeń społecznych i strategie zatrudnienia powinny się wzajemnie wspierać, aby stwarzać motywację i warunki do dłuższej aktywności zawodowej, natomiast za pośrednictwem programów transferów socjalnych oraz opieki zdrowotnej i socjalnej osoby starsze będą mogły aktywnie i samodzielnie uczestniczyć w życiu społeczeństwa.

Polityka zabezpieczeń socjalnych i integracji społecznej leży w gestii państw członkowskich, podobnie jak polityka pracy. Mimo to UE wnosi tu znaczny wkład, wspierając reformy przez wyznaczenie wspólnych celów i ułatwianie wymiany doświadczeń. Proces ten nosi nazwę otwartej metody koordynacji w zakresie zabezpieczeń socjalnych i integracji społecznej (OMC)⁽¹⁰⁾. Metoda OMC obejmuje emeryturę, opiekę zdrowotną i długoterminową oraz integrację społeczną. Dostarcza ona państwom członkowskim:

1. wspólne cele;
2. wspólne kryteria pomiaru powodzenia;
3. system raportowania;
4. system porównywania wyników i identyfikowania zalecanych praktyk.

Raportowanie w kontekście **Komitetu Ochrony Socjalnej** pomaga w ocenie postępów i identyfikowaniu kluczowych wyzwań i priorytetów na przyszłość. SeminaRIA recenzyjne umożliwiają propagowanie i omawianie sprawdzonych praktyk z różnych państw członkowskich.

Skuteczne wpływanie na kwestie ubóstwa i włączenia społecznego

Osiągnięcie wyznaczonego w strategii „Europa 2020” celu wydzwignięcia co najmniej 20 milionów Europejczyków z ubóstwa i wykluczenia społecznego będzie w wielu krajach wymagać przyjrzenia się sytuacji osób starszych, a szczególnie starszych kobiet.

Otwarta metoda koordynacji w zakresie zabezpieczeń socjalnych i włączenia społecznego wspiera państwa członkowskie w zapewnianiu powszechnego dostępu do zasobów, praw i usług niezbędnych do czynnego udziału w życiu społeczeństwa, zwalczania wykluczenia i jego przyczyn oraz swobodnego dostępu do rynku pracy.

Poza wspomaganiami wymiany wiedzy i doświadczeń w ramach otwartej metody koordynacji Komisja Europejska utworzyła również **Europejską platformę współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym**, stanowiącą jedną z siedmiu sztandarowych inicjatyw strategii „Europa 2020”. Jej celem jest usprawnianie prac na wszystkich poziomach, aby umożliwić osiągnięcie wyznaczonego celu redukcji ubóstwa w UE. Oznacza to między innymi promowanie nowych partnerstw i innowacji społecznych oraz optymalne wykorzystanie wszystkich dostępnych w UE źródeł finansowania dla osiągnięcia celów włączenia społecznego.

Platforma powstała w następstwie **Europejskiego Roku Walki z Ubóstwem i Wykluczeniem Społecznym 2010**.

Priorytetem europejskiego podejścia do zwalczania ubóstwa jest przewyższanie dyskryminacji i zwiększanie integracji osób niepełnosprawnych, mniejszości etnicznych, imigrantów i innych narażonych grup społecznych. Ma to bezpośrednie zastosowanie do sytuacji osób narażonych ze względu na podeszły wiek. Platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym obejmuje w tym kontekście również zagrożenia społeczne dla starszych imigrantów, uwzględniając ich specyficzne potrzeby kulturowe i językowe oraz szczególne zagrożenie ubóstwem i izolacją.

Kompleksowa strategia zapewnienia adekwatnych, stabilnych i pewnych świadczeń emerytalnych

Zdolność zrównoważonego utrzymywania sprawnych systemów emerytalnych stanowi w najbliższych dekadach kluczowe wymaganie dla aktywnego starzenia się. Dla wielu osób starszych emerytura jest jedynym źródłem dochodów, a niewystarczające dochody ograniczają możliwość pełnego uczestniczenia w życiu społeczeństwa.

UE ustanowiła wspólny system wymiany przez państwa członkowskie pomysłów, strategii, wiedzy i doświadczeń dotyczących emerytur. Proces ten⁽¹⁰⁾ obejmuje następujące wspólne cele:

1. adekwatne dochody emerytalne dla wszystkich, w duchu solidarności i sprawiedliwości między- i wewnątrzpokoleniowej;
2. wydolność finansową publicznych i prywatnych programów emerytalnych, między innymi poprzez promowanie dłuższej aktywności zawodowej i aktywnego starzenia się;
3. przejrzyste systemy emerytalne dostosowane do potrzeb jednostki i społeczeństwa.

Przykłady recenzji ekspertów w zakresie emerytur

W 2011 r. eksperci z dziewięciu krajów UE dokonali recenzji holenderskiego podejścia do **zrównoważenia bezpieczeństwa i przystępności programów funduszy emerytalnych**.

W 2011 r. eksperci z 10 krajów UE dokonali recenzji niemieckich badań nad **wpływem przebiegu kariery zawodowej na emeryturę kobiet**.

⁽¹⁰⁾ Otwarta metoda koordynacji: http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/open_method_coordination_en.htm

Wspólne okresowe sprawozdanie za rok 2010 w sprawie emerytur wykazało, że potrzebne są dalsze reformy, szczególnie w zakresie zapewnienia aktywnego starzenia się w pracy, przede wszystkim w przypadku starszych kobiet. UE wspomaga reformy w państwach członkowskich między innymi poprzez recenzje ekspertów.

16 lutego 2012 r. Komisja przyjęła **białą księgę w sprawie emerytur**, wyznaczającą optymalne kierunki działań UE i państw członkowskich w celu zapewnienia odpowiednich dochodów emerytalnych, między innymi poprzez aktywne starzenie się. Zaproponowane środki zmierzają do lepszego zrównoważenia liczby lat w pracy i na emeryturze oraz do rozszerzenia możliwości dodatkowego oszczędzania na emeryturę.

Współpraca w zakresie opieki zdrowotnej i opieki długoterminowej

Systemy służby zdrowia i opieki nad osobami starszymi mają kluczowe znaczenie starzenia się w dobrym zdrowiu i samodzielnego życia. W obliczu starzenia się społeczeństwa i topniejących budżetów publicznych systemy te znalazły się jednak pod ogromną presją.

Organizacja takich systemów należy do zadań polityki krajowej, a często i regionalnej. Proces unijny⁽¹⁰⁾ wspiera jednak wymianę doświadczeń i wiedzy w celu identyfikowania rozwiązań pozwalających zapewnić:

1. dostęp – do zróżnicowanych usług w domu, społeczności i instytucjach, w tym poprzez obniżenie cen lub odpowiednią ochronę ubezpieczeniową i skrócenie czasu oczekiwania;
2. jakość – między innymi poprzez lepszą koordynację różnych poziomów opieki i priorytetów rehabilitacji, aby osoby starsze mogły pozostawać we własnym domu;
3. równowagę – między innymi poprzez odpowiednią kombinację finansowania publicznego i prywatnego, lepszą koordynację między usługami i promowanie dbałości o zdrowie.

UE wspomaga procesy reform w państwach członkowskich poprzez recenzje ekspertów oraz finansowanie projektów ulepszających dostęp ustawodawców krajowych do doświadczeń innych państw.

Przykłady recenzji eksperckiej w zakresie opieki zdrowotnej i długoterminowej

W 2011 r. eksperci z siedmiu krajów UE zrecenzowali szwedzkie podejście do **reagowania na rosnące potrzeby opieki przy ograniczonych zasobach**.

W 2009 r. eksperci z ośmiu krajów UE zrecenzowali francuskie prace nad **chorobą Alzheimera i chorobami pokrewnymi: radzenie sobie z zaburzeniami zachowania w domu pacjenta**.

UE wspiera aktywne i zdrowe starzenie się również poprzez zachęcanie do podnoszenia jakości opieki nad osobami starszymi, zarówno w placówkach opieki, jak i w domu. Szczególnie istotnym obszarem jest tu zapobieganie maltretowaniu osób starszych. **Specjalny raport Eurobarometru na temat opieki zdrowotnej i opieki długoterminowej** z 2007 r. wykazał, że zdaniem 55% Europejczyków wiele niesamodzielnych osób starszych jest maltretowanych przez osoby, które powinny się nimi opiekować.

W marcu 2008 r. Komisja Europejska zorganizowała dużą konferencję pod hasłem **Ochrona godności osób starszych – zapobieganie maltretowaniu i zaniedbywaniu**, aby ułatwić zrozumienie zjawiska i opracowanie możliwości przeciwdziałania mu w całej Europie.

W następnej kolejności Parlament Europejski zawnioskował o realizację działania pilotażowego, które Komisja Europejska wdrożyła w postaci zaproszenia do składania wniosków o utworzenie projektów monitorowania przypadków maltretowania osób starszych w ramach systemów służby zdrowia i domów opieki oraz identyfikowania skutecznych metod przeciwdziałania temu zjawisku.

Komisja sfinansowała też działanie **ABUEL** w ramach programu zdrowia publicznego, obejmujące wielonarodową ankietę powszechności maltretowania osób starszych.

Inicjatywa pilotażowa w zakresie przeciwdziałania maltretowaniu osób starszych: trzy projekty sfinansowane przez UE

EuROPEAN – europejski system informacji o zapobieganiu maltretowaniu i zaniedbywaniu osób starszych
<http://www.preventelderabuse.eu>

MILCEA – monitorowanie maltretowania osób starszych w skali UE poprzez służbę zdrowia i domy opieki
<http://www.milcea.eu>

WeDO – europejskie partnerstwo dla dobrobytu i godności osób starszych <http://www.wedo-partnership.eu/>

Unijny **Program Daphne** zwalcza wszelkie formy przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet oraz zapewnia ochronę ofiarom i osobom zagrożonym. Program objął też sfinansowanie działań zapobiegających maltretowaniu osób starszych, polegających na doskonaleniu metod wykrywania, monitorowania i eliminowania przypadków maltretowania fizycznego i wykorzystywania finansowego. W ramach projektu Daphne **Eustacea** powstała **Europejska Karta praw i obowiązków osób starszych wymagających długoterminowej opieki i pomocy**.

Program DAPHNE: zwalczanie maltretowania w rodzinie

Breaking the Taboo 2 to projekt mający umożliwić pracownikom socjalnym i personelowi służby zdrowia zwalczanie przemocy rodzinnej wobec starszych kobiet. Jest to kontynuacja wcześniejszego projektu, którego podsumowaniem była publikacja raportu **Breaking the Taboo** w 2008 r.

Rzucić wyzwanie dyskryminacji ze względu na wiek

Wyżej wymienione przepisy i działania nie są jedynymi sposobami zwalczania dyskryminacji. Istotny wkład w prace na poziomie UE wnoszą działania zmierzające do lepszego zrozumienia i zwiększenia świadomości zjawiska dyskryminacji ze względu na wiek (często w połączeniu z innymi formami dyskryminacji) oraz jego negatywnego wpływu na jednostkę i społeczeństwo. Oto, jakie kroki podjęła Komisja:

- Od 2003 r. finansuje ogólnoeuropejską kampanię **Za różnorodnością, przeciw dyskryminacji**, obejmującą publikowanie filmów, zdjęć i artykułów zwiększających świadomość dyskryminacji i praw umożliwiających jej zwalczanie.
- Wspiera **grupy ekspertów w zwalczaniu dyskryminacji**, których zadaniem jest umożliwienie analizy i wymiany między państwami członkowskimi informacji na temat problemów socjoekonomicznych, prawa, instytucji równości i skutecznego zarządzania. Grupy te zatwierdzają sprawdzone praktyki i opracowują publikacje, w tym dwie poświęcone dyskryminacji ze względu na wiek i zatrudnieniu.
- Zleciła w 2009 r. **specjalne badanie Eurobarometru na temat dyskryminacji w UE**, aby poznać stosunek obywateli do tego zjawiska. Stwierdzono, że wiek jest przez obywateli postrzegany jako najczęściej napotykaną trudność w zdobywaniu pracy.

Komisja wyraźnie sformułowała swoje zaangażowanie w zwalczanie wszelkiej dyskryminacji, w tym ze względu na wiek, w komunikacie **Niedyskryminacja i równość szans: odnowione zobowiązanie**. Komisja zachęca do systematycznego uwzględniania zasady niedyskryminacji ze względu na wiek we wszystkich strategiach.

Komisja finansuje też ogólnounijną **platformę wymiany kart różnorodności narodowej**, aby promować podejście zachęcające przedsiębiorstwa do dobrowolnego spełniania obowiązków w zakresie różnorodności. Platforma składa się z organizacji promujących i wdrażających karty różnorodności narodowej, a jej zadaniem jest propagowanie kultury skutecznego zarządzania różnorodnością oraz korzyści biznesowych, jakie niesie zróżnicowanie kadrowe, również pod względem wieku.

Równe szanse dla niepełnosprawnych

Choć starość nie musi oznaczać niepełnosprawności, w podeszłym wieku ryzyko przypadłości fizycznych lub umysłowych gwałtownie rośnie. Ważnym aspektem promowania aktywnego starzenia się jest pomaganie licznym osobom starszym dotkniętym niepełnosprawnością w przezwyciężaniu barier w ich otoczeniu.

Polityka względem osób niepełnosprawnych pozostaje głównie w gestii państw członkowskich. UE dąży jednak do poprawiania jakości ustawodawstwa państw członkowskich poprzez promowanie sprawdzonych praktyk i wymiany doświadczeń, zdobytych między innymi podczas innowacyjnych projektów. Pozwala to przyczynić się do realizacji zobowiązania UE do wdrażania Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych (patrz str. 5).

Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności 2010–2020 precyzuje działania i instrumenty unijne mające na celu przezwyciężanie barier dla udziału osób niepełnosprawnych w życiu zawodowym, gospodarczym i społecznym. Strategia obejmuje następujące tematy:

1. Dostępność – przestrzeganie zasady „projektowania dla wszystkich” podczas planowania zabudowy, środków transportu oraz rozwiązań informacyjnych i komunikacyjnych, łącznie ze zdefiniowaniem standardów europejskich. (Patrz sekcja dotycząca planowanego Europejskiego aktu w sprawie dostępności na str. 6).
2. Uczestnictwo – między innymi w życiu społecznym, kulturalnym i politycznym.
3. Równość – dyrektywa europejska w sprawie zwalczania dyskryminacji w zatrudnieniu (str. 6) stanowi ważne narzędzie w przeciwdziałaniu dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność, stanowiącej jedną z barier dla aktywnego starzenia się w pracy.
4. Zatrudnienie – wspieranie szkoleń zawodowych, edukacji i projektów ułatwiania dostępu do stanowiska pracy (str. 8, 18 i 19) oraz wspomniane już przepisy przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na wiek (str. 6).
5. Kształcenie i szkolenie – równe szanse w zakresie kształcenia i możliwości uczenia się przez całe życie (str. 18).
6. Ochrona socjalna i włączenie społeczne – wspomaganie wymiany wiedzy w celu zapewnienia dostępności odpowiednich programów w państwach członkowskich (str. 14–15).
7. Zdrowie – w tym równy dostęp do wysokiej jakości opieki zdrowotnej (str. 15) i promowanie rehabilitacji i opieki profilaktycznej, szczególnie istotnej dla starzenia się w dobrym zdrowiu (str. 11–12). UE promuje też bezpieczeństwo i higienę pracy, aby zapobiegać wypadkom mogącym prowadzić do inwalidztwa i niesamodzielności (str. 7).

Obchodzony 3. grudnia Europejski Dzień Osób Niepełnosprawnych wspomaga te cele poprzez ułatwianie kontaktu wszystkich stron zainteresowanych z ustawodawcami.

Strategia na rzecz równości płci

Komisja Europejska przyjęła dwutorowe podejście do zapewnienia równości płci, z jednej strony stosując konkretne środki dla zapewnienia równości płci, w tym zabiegi legislacyjne i budowanie świadomości, a z drugiej strony wprowadzając **perspektywę równości kobiet i mężczyzn** do wszystkich obszarów polityki UE, między innymi w ramach strategii „Europa 2020” i planów reform emerytalnych.

Nierówne traktowanie kobiet i mężczyzn i różnice w ciągłości kariery oznaczają dla kobiet niższe dochody na emeryturze i wyższe ryzyko ubóstwa w podeszłym wieku. Dodatkowo starsze kobiety najczęściej korzystają z opieki, ale też same ją zapewniają. UE chce wnieść swój wkład w przeciwdziałanie tym nierównościom, aby zapewnić zarówno kobietom, jak i mężczyznom możliwość aktywnego, zdrowego i godnego życia w podeszłym wieku.

Komisja umocniła swoje zaangażowanie w zapewnienie równouprawnienia kobiet i mężczyzn poprzez przyjętą w 2010 r. **Kartę Kobiet** oraz **Strategię na rzecz równości kobiet i mężczyzn 2010–2015**. Komisja zamierza wspomagać działania państw członkowskich zmierzające do równouprawnienia płci poprzez:

- publikowanie **corocznych raportów w sprawie równości kobiet i mężczyzn**;
- tworzenie odpowiednich **struktur** na poziomie unijnym w celu promowania równości płci, włączania kwestii płci do głównego nurtu i zapewniania równych możliwości kobietom i mężczyznom – można tu wymienić grupę wysokiego szczebla ds. włączania równouprawnienia płci do głównego nurtu polityki i Komitet Doradczy ds. Równości Szans dla Kobiet i Mężczyzn;
- tworzenie **sieci ekspertów na rzecz równości płci**.

W 2011 r. Komitet Doradczy ds. Równości Szans dla Kobiet i Mężczyzn przyjął opinię na temat **wymiaru płci w aktywnym starzeniu się i solidarności międzypokoleniowej**

W 2011 r. sieć ekspertów na rzecz równości płci opublikowała raport zatytułowany: **Aktywne starzenie się i polityka równouprawnienia płci: zatrudnienie i włączenie społeczne kobiet i mężczyzn w wieku okołoemerytalnym**

Kwestie płci są poruszane w komunikatach Komisji, rozporządzeniach Parlamentu Europejskiego i konkluzjach Rady, dotyczących między innymi tematów **znoszenia różnic w wynagrodzeniu kobiet i mężczyzn, równych możliwości aktywnego i godnego starzenia się oraz roli kobiet w starzejącym się społeczeństwie**.

Innowacja społeczna

UE promuje innowację społeczną jako koncepcję o coraz większym znaczeniu oraz źródło nowych, twórczych rozwiązań problemów socjalnych i społecznych. Dotyczy to między innymi znajdowania nowych sposobów promowania aktywnego starzenia się. Wsparcie przyjmuje postać finansowania początkowego dla nowych inicjatyw, finansowania rozbudowy projektów udanych w małej skali oraz inicjatyw dzielenia się sprawdzonymi praktykami i nowatorskimi pomysłami ponad granicami regionalnymi i krajowymi.

Sztandarowa Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym obejmuje europejską inicjatywę w dziedzinie innowacji społecznych, mającą na celu opracowanie podejścia do reform społecznych opartego na konkretnych dowodach. Inicjatywa wspomaga te działania z wykorzystaniem kilku istniejących źródeł finansowania unijnego, w tym Europejskiego Funduszu Społecznego (patrz str. 8) i programu Progress (patrz poniżej). Innowacja społeczna stanowi też ważny element inicjatywy sztandarowej Unii innowacji (str. 11).

Przyjęte przez Komisję propozycje regulacji EFS i EFRR na okres 2014–2020 w obu przypadkach uwzględniają innowację społeczną. Oznacza to, że państwa członkowskie i regiony mogą inwestować w innowację społeczną i przydzielać na ten cel środki z funduszy strukturalnych. Do połowy 2012 r. Komisja opublikuje poradnik innowacji socjalnej dla regionów UE.

Program UE na rzecz zatrudnienia i solidarności społecznej (Progress)

Program Progress dysponuje w okresie 2007–2013 budżetem 743,25 mln euro i finansuje działania związane między innymi z badaniami, szkoleniami z zakresu przepisów i strategii, współpracą organizacji pozarządowych, wymianą międzynarodową i kampaniami świadomości publicznej. Jego wkład w realizację planu aktywnego starzenia się obejmuje różnorodne działania, w tym:

- badanie strategii przechodzenia z pracy na emeryturę na podstawie konkretnych danych;
- budowanie sieci ekspertów w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji, różnorodności i równości płci;
- szkolenie ustawodawców w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji i równości płci;
- badania nad dostępnością w Europie i przyznawanie Europejskiej Nagrody Dostępności;
- projekty innowacji społecznej.

Program Progress daje też głos osobom starszym poprzez współfinansowanie **europejskiej platformy AGE**, która łączy organizacje osób starszych z całej UE oraz podobne sieci dotyczące płci, niepełnosprawności itd.

Na okres 2014–2020 Komisja zaproponowała nowy Program na rzecz przemian i innowacji społecznych. Ma on zintegrować dotychczasowy program Progress, Europejskie Służby Zatrudnienia (EURES) i **europejski instrument mikrofinansowy Progress**.

Priorytety zdrowia publicznego, promowanie aktywności fizycznej i finansowanie

Polityka zdrowotna należy do kompetencji państw członkowskich, ale UE może pomagać w gromadzeniu wiedzy pozwalającej rozwiązywać problemy zdrowia publicznego, zapobiegać chorobom i przeciwdziałać zagrożeniom zdrowotnym. Istotnym jej zadaniem jest też wskazywanie priorytetów zdrowia publicznego wynikających z długoterminowych celów promowania zdrowego i aktywnego starzenia się.

W tym kontekście **strategiczne podejście dla UE na rzecz zdrowia 2008–2013** wyznacza trzy cele:

1. propagowanie zdrowia w starzejącej się Europie;
2. ochronę obywateli przed zagrożeniami dla zdrowia;
3. wspieranie dynamicznych systemów zdrowotnych i nowych technologii.

W konkluzjach Rady Europejskiej z 2008 r. zalecono państwom członkowskim i Komisji opracowanie skutecznych **strategii zdrowia publicznego w celu zwalczania chorób zwyrodnieniowych układu nerwowego typowych dla podeszłego wieku**, natomiast w rekomendacjach Rady z 2009 r. podkreślono potrzebę zapewnienia **bezpieczeństwa pacjentów oraz zapobiegania infekcjom szpitalnym**.

Komisja Europejska opublikowała też komunikaty w sprawie **systemów i usług telemedycznych oraz europejskiej inicjatywy dotyczącej choroby Alzheimera i pozostałych demencji**, aby zachęcać do postępów w tych obszarach kluczowych dla aktywnego i zdrowego starzenia się.

W dziedzinie sportu UE zamierza odgrywać szczególną rolę w promowaniu prozdrowotnej aktywności fizycznej, również jako sposobu na aktywne i zdrowe starzenie się. W dziedzinie sportu opracowano **białą księgę (2007)** oraz **komunikat (2011)**, wskazując na korzyści społeczne i gospodarcze z aktywności fizycznej. Powołana przez Radę grupa ekspercka ds. sportu, zdrowia i zaangażowania zajmuje się promowaniem aktywności fizycznej. Opublikowane przez nią **Wytyczne UE w sprawie aktywności fizycznej** poświęcają osobny rozdział usługom dla osób starszych. Trwają prace nad nową inicjatywą strategiczną UE dotyczącą wdrożenia tych wytycznych na poziomie krajowym. W roku 2009 i ponownie w 2012 udostępniono **fundusze dla projektów międzynarodowych wspomagających aktywność fizyczną**.

Komisja powołała też komitety i grupy eksperckie w sprawach zdrowia, mające na celu usprawnianie wymiany doświadczeń i wiedzy między kluczowymi stronami na poziomie krajowym, lokalnym i regionalnym w kwestiach kluczowych dla zdrowego starzenia się, takich jak **palenie, otyłość, nadużywanie alkoholu i nowotwory**. Istotna jest też współpraca w zakresie **żywienia i aktywności fizycznej, HIV/AIDS, bezpieczeństwa zdrowotnego oraz dostępności informacji**.

W ramach specjalnie utworzonego **unijnego programu zdrowia** w okresie 2008–2013 przeznaczono 321 mln euro na działania promujące zdrowie i zmniejszające nierówności zdrowotne, jak również wspomagające działania w takich obszarach, jak bezpieczeństwo pacjentów i informacje o zdrowiu. Związek ze zdrowiem publicznym mają też inne programy finansowania UE, szczególnie w zakresie badań (patrz str. 10).

UE zaproponowała nowy program **Zdrowie na rzecz wzrostu gospodarczego 2014–2020** dostosowany do celów strategii „Europa 2020”, szczególnie w obszarach zatrudnienia, innowacji i stabilności. Program przewiduje szczególne wsparcie dla Europejskiego partnerstwa na rzecz innowacji sprzyjającej aktywnemu starzeniu się w dobrym zdrowiu (str. 11). W zakresie sportu propozycja Komisji obejmuje nowy unijny program wsparcia edukacji, szkoleń, młodzieży i sportu **Erasmus dla wszystkich 2014–2020**, ze szczególnym naciskiem na promowanie aktywności fizycznej dla poprawy zdrowia.

Promowanie dostępności i mobilności

Wspólna polityka transportu należy do najważniejszych aspektów działań UE. Jej celem jest przede wszystkim umożliwienie swobodnego przepływu osób i towarów na rynku wewnętrznym. Rozpatrywane są jednak również kwestie mobilności, które mogą być kluczowe dla utrzymania aktywności osób starszych na rynku pracy i w społeczności.

Europejski **Plan działania w zakresie mobilności w miastach** (2009) promuje realizację zintegrowanych rozwiązań transportowych dostosowanych do potrzeb obywateli w kontekście starzenia się populacji. Wsparcie obejmuje między innymi bardziej ekologiczny transport miejski, prawa pasażerów i inteligentne systemy transportu. KE wspomaga innowacyjne projekty oraz wymianę doświadczeń i wiedzy między państwami członkowskimi i regionami poprzez kilka źródeł finansowania, w tym temat **transport w obszarze „współpraca” 7PR** (patrz str.10), fundusze rozwoju regionalnego (str. 8) oraz program **Inteligentna Energia dla Europy** (str. 10).

Aby skuteczniej promować zapewnianie powszechnej dostępności środowisk miejskich Europy, Komisja popiera **nagrodę European Access City**, której przeznaczeniem jest uznawanie i wyróżnianie miast zapewniających środowisko dostępne dla wszystkich, między innymi pod względem środowiska fizycznego, transportu, technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych oraz innych udogodnień i usług.

Aktywne starzenie się wymaga też dostępu do towarów i usług (patrz trwające prace ustawodawcze, str. 6). **Strategia polityki konsumenckiej UE** (2007–2013) specjalnie wskazuje zwiększenie liczby starszych konsumentów zarówno jako wyzwanie, jak i okazję dla dostawców towarów i usług. Strategię bezpośrednio wspomaga **Program działań Wspólnoty w dziedzinie polityki ochrony konsumentów**, z którego finansowane są działania ochrony zdrowia, bezpieczeństwa, finansów i praw konsumentów. Prace będą kontynuowane w ramach nowej Europejskiego programu na rzecz konsumentów oraz programu działań w dziedzinie polityki ochrony konsumentów (2014–2020) z wyraźną orientacją na starszych konsumentów.

Aktywne starzenie się wspomaga też nowatorski projekt promocji turystyki społecznej. **Program Calypso** wspiera turystykę poza sezonem, korzystną zarówno dla osób, które zazwyczaj nie mogłyby sobie pozwolić na wakacje, jak i dla regionów zależnych od turystyki pod względem zatrudnienia i rozwoju. Jedną z grup docelowych inicjatywy są emeryci i osoby w wieku powyżej 65 lat.

Technologie informacyjno-komunikacyjne dla aktywnego starzenia się

Technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK) odgrywają coraz ważniejszą rolę we wspomaganie aktywnego starzenia się. Dzięki Internetowi i nowym technologiom można często zapewnić łatwy i niskonakładowy dostęp do informacji, towarów i usług, interakcji społecznych oraz procesów demokratycznych i obywatelskich. UE działa na rzecz praktycznego rozwoju realnych rozwiązań TIK, które wspomagają aktywne i zdrowe starzenie się.

W 2007 r. Komisja zainicjowała europejski plan działania dotyczący TIK dla osób starszych pod hasłem **Komfortowe funkcjonowanie osób starszych w społeczeństwie informacyjnym**. Miał on na celu wykorzystanie okazji do tworzenia nowych, łatwiej dostępnych produktów i usług informacyjno-komunikacyjnych dla osób starszych. Rozwiązania te mają z jednej strony wspomagać aktywne i zdrowe starzenie się we wszystkich obszarach życia, a z drugiej tworzyć miejsca pracy z korzyścią dla całej gospodarki.

Plan działania „Komfortowe funkcjonowanie osób starszych w społeczeństwie informacyjnym” stanowi integralną część europejskiej **inicjatywy i2010 w sprawie e-integracji**, która ma na celu dopilnowanie zwiększania dostępności wszystkich produktów i usług informatycznych i komunikacyjnych dla osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. Strategia powstała w następstwie komunikatu **Dążenie do dostępnego społeczeństwa informacyjnego** z 2008 r., w którym sformułowano zalecenia dotyczące poprawiania e-dostępności, a w szczególności dostępu do Internetu, dla osób starszych i niepełnosprawnych.

Celem jednej ze sztandarowych inicjatyw strategii „Europa 2020”, ambitnej **agendy cyfrowej 2020**, jest skuteczniejsze wykorzystywanie potencjału TIK w celu promowania innowacji, rozwoju gospodarczego i postępu. Wyróżniono w niej potencjał rozwiązań TIK w reagowaniu na potrzeby starzejącej się populacji, między innymi poprzez **umiejętność wykorzystywania technologii cyfrowych, usługi e-zdrowia** oraz **systemy i usługi telemedyczne**. Zdefiniowano konkretne działania zmierzające do ułatwiania dostępu osobom starszym i niepełnosprawnym, a tym samym przyczyniające się do celów aktywnego starzenia się.

Wszystkie te plany działań są wspierane przez liczne europejskie programy finansowania, między innymi **7PR-ICT** (patrz str. 10); **ICT-PSP** (str. 11); **AAL** (str. 11), **EIP** (str. 11) oraz podprogramy **EFRR** (str. 9).

Zachęcanie do uczenia się przez całe życie

Urzeczywistnienie idei uczenia się przez całe życie wspomogą aktywne starzenie się poprzez rozwijanie i aktualizowanie umiejętności i kompetencji niezbędnych do pracy i pełnego udziału w życiu społeczeństwa. Polityka edukacyjna leży w gestii państw członkowskich, jednak UE wspomaga wkład edukacji w osiągnięciu ogólnych celów gospodarczych i społecznych UE w kontekście starzejącego się społeczeństwa. Ramy strategiczne dla europejskiej współpracy w tym zakresie stwarza program **Edukacja i szkolenie 2020**.

Ministrowie europejscy odpowiedzialni za kształcenie i szkolenie zawodowe wyznaczyli priorytety rozszerzonej współpracy europejskiej do roku 2020 w **komunikacie z Brugii**. Jedną z poruszonych w nim kwestii jest istotność aktualizowania umiejętności i kompetencji starszych pracowników. Z kolei **europejska agenda w zakresie uczenia się dorosłych** podkreśla znaczenie możliwości uczenia się dla aktywnego, samodzielnego i zdrowego starzenia się. Aby wspomagać proces polityczny, Komisja Europejska zainicjowała badania na temat uczenia się na rzecz aktywnego starzenia się oraz uczenia się międzypokoleniowego. Wyniki badań pomogą w identyfikacji kluczowych aspektów roli uczenia się w starzejącym się społeczeństwie oraz jej implikacji dla Europy.

Unijny program „**Uczenie się przez całe życie**” ułatwia aktywne starzenie się zarówno w pracy (poprzez szkolenia zawodowe), jak i w społeczności, i w domu (poprzez rozwój umiejętności osobistych). Projekty są kierowane nie tylko do indywidualnych osób uczących się, ale również do nauczycieli, trenerów i organizacji. Program LLP dysponuje w okresie 2007–2013 budżetem przekraczającym 7 mld euro, wspomagając możliwości uczenia się osób na wszystkich etapach życia poprzez wymiany, wizyty studyjne i tworzenie sieci kontaktów. Następcą programu kształcenia ustawicznego LLP będzie program **Erasmus dla wszystkich** (2014–2020). Jest to ambitna propozycja rozwiązywania wspólnych problemów edukacyjnych i szkoleniowych Europy. Zakres programu obejmuje również kształcenie osób dorosłych, w tym starszych.

Program **Grundtvig** to jeden z elementów programu LLP, wspomagający uczenie się dla wszystkich dorosłych. Jednym z jego celów jest promowanie rozwoju osobistego, samodzielności i czynnego udziału w życiu społeczeństwa w miarę starzenia się.

Wsparcie programu Grundtvig dla starszych uczniów

Projekt EuBiA obejmował nawiązywanie kontaktów i wymianę sprawdzonych praktyk w zakresie docierania do starszych osób i stwarzania im możliwości uczenia się. Efektem prac projektu był poradnik angażowania osób starszych w naukę oraz utworzenie rozwojowej sieci osób z niego korzystających.

Ciekawą inicjatywą programu Grundtvig bezpośrednio wspierającą aktywne starzenie się w społeczności jest **program wolontariatu seniorów**. Promuje on wkład, jaki osoby starsze mogą wnieść jako wolontariusze w innych krajach, umacniając tym samym solidarność międzypokoleniową.

Innym elementem programu LLP przyczyniającym się do promowania aktywnego starzenia się w pracy jest program **Leonardo da Vinci** na rzecz kształcenia i szkolenia zawodowego, który może się przyczynić zarówno do szkolenia starszych pracowników, jak i szerszego korzystania z ich pracy.

Cedefop: agencja UE wspierająca rozwój kształcenia zawodowego i polityki szkoleń

Europejskie Centrum Rozwoju Kształcenia Zawodowego Cedefop z siedzibą w Salonikach prowadzi projekt dotyczący starzejących się pracowników. Jego celem jest prowadzenie badań dających wgląd w zależności między starzeniem się a pracą oraz opracowanie polityki aktywnego starzenia się zachęcającej do dłuższej aktywności zawodowej zamiast wcześniejszej emerytury.

Wnioski

Jak pokazano w tej broszurze, Unia Europejska już obecnie wspomaga aktywne starzenie się i solidarność międzypokoleniową na wiele różnych sposobów, a w kolejnych latach planowane są kolejne działania. Jasne jest jednak, że mamy tu do czynienia z bardzo szerokim spektrum zagadnień, a większość prac musi być wykonana w państwach członkowskich, na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym oraz poprzez procesy uzgodnień grupowych.

UE ma do zaoferowania znaczące wsparcie dla reform w państwach członkowskich, ale wiele z opisanych w tej broszurze instrumentów finansowych i programów jest udostępnianych dopiero w odpowiedzi na zapotrzebowanie. W przypadku aktywnego starzenia się nie sprawdzi się podejście odgórne, polegające na dyktowaniu krajowym ustawodawcom wymagań przez UE. Przewyciężenie wielu z przeszkód na drodze do urzeczywistnienia wizji aktywnego starzenia się musi się odbyć zgodnie z zasadą subsydiarności – każde państwo członkowskie musi to zrobić we własnym zakresie i w interesie własnych obywateli.

Przedstawione w tej broszurze instrumenty polityki ułatwiają jednak partnerską współpracę między UE a władzami państw członkowskich oraz między ustawodawcami a samymi zainteresowanymi w różnych krajach. To od ich zaangażowania w realizację wizji aktywnego starzenia się będzie zależeć skuteczność instrumentów polityki UE. Wsparcie UE pozwoli doskonalić i weryfikować pomysły na nowe rozwiązania oraz zapewnić propagowanie sprawdzonych praktyk w całej Unii.

Komisja Europejska

Wkład UE w propagowanie aktywnego starzenia się i solidarności między pokoleniami

Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej

2012 — 19 str. — 21 x 29,7 cm

ISBN 978-92-79-25134-4

doi:10.2767/68641

Niniejsza broszura przedstawia wkład UE w program aktywnego starzenia się i pokazuje, że UE jest pod tym względem silnym partnerem. Celem strategicznym jest zainspirowanie wszystkich państw członkowskich do intensywniejszego promowania aktywnego starzenia się, aby solidarność międzypokoleniowa pomyślnie przeszła próbę starzejącego się społeczeństwa.

Niniejsza publikacja jest dostępna w formie drukowanej we wszystkich językach urzędowych UE.

JAK OTRZYMAĆ PUBLIKACJE UE

Publikacje bezpłatne:

- w EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>)
- w przedstawicielstwach i delegaturach Unii Europejskiej (dane kontaktowe można uzyskać pod adresem <http://ec.europa.eu> lub wysyłając faks pod numer +352 2929-42758)

Publikacje płatne:

- w EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>)

Płatne subskrypcje (np. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, zbiory orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej):

- u dystrybutorów Urzędu Publikacji Unii Europejskiej (http://publications.europa.eu/others/agents/index_pl.htm)

Publikacje Dyrekcji Generalnej ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego można pobrać lub bezpłatnie zaprenumerować na stronie:

<http://ec.europa.eu/social/publications>

Ponadto można zaprenumerować bezpłatny biuletyn Komisji Europejskiej zatytułowany „Social Europe” na stronie:

<http://ec.europa.eu/social/e-newsletter>

<http://ec.europa.eu/social>

